

WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W BYDGOSZCZY

KATEDRA PEDAGOGIKI SPOŁECZNEJ

Autorzy opracowania:

Urszula Sobkowiak

Mariusz Cichosz

Znaczącym elementem społeczno–kulturowej płaszczyzny życia Bydgoszczy i regionu było i jest kształcenie pedagogów. Oprócz Liceum Pedagogicznego w latach 1958–1970 funkcjonowało dwuletnie Studium Nauczycielskie, którego kontynuatorką stała się powołana w 1969 roku rozporządzeniem Rady Ministrów Wyższa Szkoła Nauczycielska, w roku 1974 przekształcona w Wyższą Szkołę Pedagogiczną.

Od początku istnienia Uczelni istotne miejsce w podejmowanej problematyce badawczej oraz pracy dydaktycznej zajmowała pedagogika społeczna. Tak było i tak jest nadal za sprawą osobowości i obszarów zainteresowań jednego ze współorganizatorów WSN/WSP — profesora doktora habilitowanego Edmunda Trempały. Profesor kierował Zakładem a następnie Katedrą Pedagogiki Społecznej od chwili powstania aż do roku akademickiego 1997/1998 włącznie¹.

Początkowo Zakład Pedagogiki skupiał nie tylko grono pedagogów (w tym o orientacji na pedagogikę społeczną), ale też psychologów i metodyków nauczania początkowego oraz przedmiotów kierunkowych. Stopniowo dwa ostatnie zespoły usamodzielniały się. W 1971 roku wyodrębnił się Zakład Psychologii, kierowany przez dr. Henryka Kaję, a w roku akademickim 1973/1974 dotychczasowy zespół metodyków uzyskał status Zakładu Pedagogiki Przedszkolnej i Nauczania Początkowego (z dr. Mieczysławem Pączkowskim na czele). W latach 1974–1977 Zakład Pedagogiki nosił nazwę Zakładu Pedagogiki Społecznej i Opiekuńczej. Przez kilka lat przy Zakładzie tym (od roku 1975) działała Pracownia Metodyki ZHP (kierowana przez dr Urszulę Sobkowiak). Po 8 latach od swego powstania (w r. 1977/1978) Zakład przekształcony został w Katedrę Pedagogiki Społecznej. Na początku pracownicy skupiali się w zespołach odpowiadających prowadzonym kierunkom kształcenia, a od roku akademickiego 1990/1991 strukturę Katedry zaczęły tworzyć Zakłady²:

- Pedagogiki Społecznej (kierownik: dr Jan Frątczak, od roku 1997/1998 — dr Mariusz Cichosz);
- Pedagogiki Opiekuńczej (kierownik: prof. dr hab. Zbigniew Węgierski, od roku 1992/1993 — dr hab. Maria Deptuła);
- Zakład Pedagogiki Ogólnej i Porównawczej (kierownik: prof. dr hab. Teresa Hejnicka–Bezwińska).

¹ Dane dotyczące historii Zakładu i Katedry opracowane zostały na podstawie następujących publikacji i dokumentów: E. Trempała, *Panorama pedagogiki społecznej*, Bydgoszcz 1999; *X lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1979; *Księga Pamiątkowa 25-lecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy*, W. Jastrzębski (red.), Bydgoszcz 1994; J. Frątczak, U. Sobkowiak, *25 lat Katedry Pedagogiki Społecznej (1969–1994)*, „Studia Pedagogiczne”, z. 24: *W poszukiwaniu modernizacji edukacji szkolnej i nieszkolnej*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1996; Materiały archiwalne Działu Kadr WSP w Bydgoszczy.

² W całej części opisującej dzieje i rozwój Zakładu/Katedry nazwiska opatrzone są stopniami naukowymi aktualnymi w 1999 roku.

Ten ostatni Zakład w roku akademickim 1993/1994 przekształcony został w Katedrę Pedagogiki Ogólnej (pod tym samym kierownictwem), natomiast skład Katedry Pedagogiki Społecznej poszerzył się o kolejne zakłady:

- Zakład Pedagogiki Kulturalno–Oświatowej, później Animacji Kulturalnej (kierownik dr Zbigniew Korsak);
- Zakład Wychowania Zdrowotnego, później Edukacji Zdrowotnej (kierownik dr Irena Kropińska);
- Zakład Pracy Socjalnej, od roku 1996 (kierownik prof. dr hab. Krystyna Marzec–Holka).

Zanim zaprezentowany zostanie aktualny model Katedry, celowe wydaje się przywołanie nazwisk tych osób, które w toku długich dziejów zespołu indywidualnie lub wraz z innymi podejmowały wielorakie problemy. Nie zawsze była to tematyka ściśle mieszcząca się w ramach pedagogiki społecznej, ale w istotny, wzbogacający nas wszystkich sposób z tą dziedziną połączony.

Poniższe zestawienie obejmuje osoby, które zatrudnione były na pełnym etacie, przy czym dla okresu 1969–1973/1974 uwzględnieni zostali jedynie członkowie zespołu pedagogów. Przy nazwiskach, opatrzonych tytułem aktualnym w chwili odejścia z uczelni lub według stanu na koniec 1999 roku dla tych, którzy nadal tu pracują, podany jest rok rozpoczęcia oraz zakończenia pracy w WSN/WSP, albo jeśli nastąpiła taka zmiana, jednostki organizacyjne, których osoby te są do dziś członkami (bez daty owej zmiany). Rok kończący okres zatrudnienia w uczelni nie we wszystkich przypadkach pokrywa się z datą odejścia z Zakładu/Katedry, bowiem podobnie jak niektórzy z pracujących nadal przed tym odejściem podjęli pracę w innych zakładach.

Poszczególne osoby związane były głównie (choć często nie tylko) z następującymi dyscyplinami i obszarami badawczymi:

1) pedagogika społeczna: dr Jan Frątczak (od 1975 roku, aktualnie godziny zlecone); dr hab. Krzysztof Piątek (1993–); mgr Izabela Jezierska (1976–1985); mgr Urszula Kieler (1974–1990); mgr Imelda Szczygłewska (1974–1979);

2) teoria wychowania: prof. dr hab. Miron Krawczyk (1973–1975); mgr Andrzej Jankowski (1971–1984); mgr Izabela Potocka (1974–1977);

3) pedagogika opiekuńcza: mgr Czesława Marciniak (od 1976 roku, aktualnie godziny zlecone); mgr Anna Świtła–Wierzbicka (1993–1999);

4) historia wychowania: dr hab. Wiktor Frąckowiak (1973–1981); dr Jędrzej Sobczak (1969–1990);

5) pedagogika ogólna: prof. dr hab. Teresa Hejnicka–Bezwińska (od 1975 — obecnie kierownik Katedry Pedagogiki Ogólnej); dr Teresa Jaworska (od 1982 — obecnie w Katedrze Pedagogiki Ogólnej); dr Roman Leppert (od 1987 — obecnie w Katedrze Pedagogiki Ogólnej); dr Leonard Kowalczyk (1974–1980);

- 6) gerontologia: dr Karol Rosiak (od 1985 roku, obecnie w Instytucie Psychologii); mgr Elżbieta Grajewska (1974–1983);
- 7) prawo: dr Stanisław Tochowicz (od 1979 roku, obecnie godziny zlecone); dr Edmund Zarzycki (od 1974 roku, obecnie godziny zlecone);
- 8) edukacja zdrowotna: dr Julian Ochenduszek (1988–1995); mgr Anna Andruszkiewicz (1992–1997); mgr Mariola Banaszekiewicz (1992–1997); mgr Mirosława Felsmann (1995–1997);
- 9) przysposobienie do życia w rodzinie: dr Barbara Affeld (od 1971 roku, obecnie kierownik Studium Praktyk Pedagogicznych);
- 10) techniczne środki nauczania: dr Zdzisław Załocha (od 1970 roku, obecnie kierownik Zakładu Multimediów Edukacyjnych);
- 11) socjologia kultury: dr Grzegorz Kaczmarek (od 1987 roku, obecnie w Zakładzie Ekologii Społecznej);
- 12) metodyka wychowania harcerskiego: mgr Krzysztof Kowalski (1973–1978).

A oto jak przedstawia się struktura Katedry na koniec roku akademickiego 1998/1999. Do końca roku 1997/1998 Katedrą kierował jej twórca prof. zw. dr hab. Edmund Trempała, a następnie po przejściu profesora na emeryturę — prof. dr hab. Krystyna Marzec-Holka. Poszczególne zakłady pracują w następującym składzie (przy nazwiskach podany jest rok rozpoczęcia pracy w WSN/WSP oraz aktualny stopień naukowy):

1. Zakład Pedagogiki Społecznej: kierownik — dr Mariusz Cichosz (1988); prof. zw. dr hab. Edmund Trempała (1969); dr Adam Musielewicz (1983); dr Urszula Sobkowiak (1970); mgr Ines Kierzkowska (1998);
2. Zakład Pedagogiki Opiekuńczej: kierownik — dr hab. Maria Deptuła (1981); prof. dr hab. Zbigniew Węgiński (1977); dr hab. Maria Kuchcińska (1973); dr Danuta Głuszak-Węgińska (1990); mgr Wioletta Junik (1996);
3. Zakład Pracy Socjalnej: kierownik — prof. dr hab. Krystyna Marzec-Holka (1974); mgr Magdalena Joachimowska (1998); mgr Anna Rutkowska (1995); mgr Małgorzata Schneider (1996);
4. Zakład Animacji Kulturalnej: kierownik — dr Zbigniew Korsak (1977); dr Halina Guzy-Steinke (1988); dr Aleksander Jankowski (1988); mgr Elżbieta Kornaszewska-Gill (1991);
5. Zakład Edukacji Zdrowotnej: kierownik — dr Irena Kropińska (1985); dr Mirosława Rokitiańska (1997); mgr Elżbieta Kościńska (1997); mgr Małgorzata Rębiałkowska (1997).

Problematyka badawcza, podejmowana w Zakładzie a następnie Katedrze Pedagogiki Społecznej, stopniowo ulegała poszerzaniu. Początkowo w latach 1969–1979 obejmowała zagadnienia wychowawczego i opiekuńczego funkcjonowania społecznego systemu osiedla mieszkaniowego, szkoły środowiskowej, działalności pedagoga szkolnego, funkcji (założonych i rzeczywistych) harcerstwa.

W latach 1980–1985 pracownicy Katedry uczestniczyli w badaniach objętych kierowanym przez prof. dr. hab. E. Trempałę problemem węzłowym 11.4 „Modernizacja systemu oświaty w PRL”. Wyniki podjętych prac zawarte zostały w dwóch pozycjach: E. Trempała, *Wychowanie równoległe w polskim systemie edukacyjnym*, Bydgoszcz 1984, oraz: *Edukacja równoległa w polskim systemie oświatowym*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1985.

W okresie mieszczącym się w latach 1986–1990 w ramach Centralnego Programu Badań Podstawowych III.08.17, podjęte zostały badania diagnostyczno–prognostyczne w grupie tematycznej: „Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania”. Efekty tej działalności badawczej podsumowane są w książce: *Edukacja równoległa. Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1990. Ukazało się też kilka raportów szczegółowych.

Kolejny etap działalności badawczej rozpoczął się w roku 1991, kiedy to podjęta została szeroko problematyka mieszcząca się w badaniach statutowych na temat: „Edukacja nieszkolna (równoległa) w warunkach przemian”.

Przyjęte przez Twórcę Katedry i zarazem Kierownika badań zespołu — profesora dr. hab. Edmunda Trempałę wielostronne spojrzenie na środowiskowe uwarunkowania poczynań społeczno–wychowawczych oraz projektowanie działalności społeczno–pedagogicznej, kulturalnej i socjalnej³ uwidacznia się w strukturze, jaką od pierwszej połowy lat 90. przyjęła Katedra (opisane wcześniej Zakłady: Pedagogiki Społecznej, Pedagogiki Opiekuńczej, Pracy Socjalnej, Edukacji Zdrowotnej i Animacji Kulturalnej) oraz wielości podejmowanych przez jej pracowników zagadnień, określających obszar badań własnych jak i tematykę seminariów magisterskich i dyplomowych. Obok wspomnianych wyżej prac z lat 70. oraz uczestnictwa w centralnych badaniach w dalszym okresie, zakres ten obejmuje problematykę aksjologii w pedagogice społecznej, podstawy teoretyczne oraz metodykę pracy opiekuńczo–wychowawczej, różne uwarunkowania i wymiary edukacji rozwijanej przez placówki i instytucje wspomagające rozwój (w tym np. działalność Kościoła katolickiego w środowisku lokalnym, funkcje założone i rzeczywiste stowarzyszeń dzieci i młodzieży oraz inne organizacje pozarządowe), diagnostykę, profilaktykę społeczną, resocjalizację, poradnictwo opiekuńczo–wychowawcze i rodzinne, uwarunkowania społecznego rozwoju dziecka i wspomaganie rozwoju przez środowiska naturalne, wspomaganie metodą zadaniową, kwestie społeczne i skupioną wokół nich pracę socjalną, działalność wychowawców nieprofesjonalnych i wolontariuszy, świadomość ekologiczną młodego pokolenia, dydaktykę biologii i ekologii, pedagogikę porównawczą, społeczne komunikowanie,

---

³ Por. liczne publikacje Profesora, w tym także: E. Trempała, *Panorama pedagogiki społecznej*.

edukację prorodzinną, zdrowotną, ekologiczną, medialną i teatralną, andragogikę i gerontologię, kształcenie i doskonalenie nauczycieli, czas wolny dzieci i młodzieży i inne. Istotną płaszczyzną dokonywanych diagnoz i budowania prognoz była i jest edukacja nieszkolna, ale również uwzględniana jest zmieniająca się szkoła.

Dzieje i rozwój Zakładu/Katedry to także uzyskiwane przez pracowników kolejnych stopni naukowych. I tak:

- stopień doktora habilitowanego, a następnie profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego otrzymał prof. dr hab. Edmund Trempała;
- prof. dr hab. Teresa Hejnicka–Bezwińska uzyskała kolejno stopnie: doktora, doktora habilitowanego i profesora nadzwyczajnego;
- prof. dr hab. Krystyna Marzec–Holka oraz dr hab. Maria Deptuła i dr hab. Maria Kuchcińska zdobyły stopnie doktora i doktora habilitowanego;
- stopnie doktora uzyskali: dr Barbara Affeld, dr Mariusz Cichosz, dr Halina Guzy–Steinke, dr Aleksander Jankowski, dr Teresa Jaworska, dr Zbigniew Korsak, dr Irena Kropińska, dr Roman Leppert, dr Adam Musielewicz, dr Karol Rosiak, dr Urszula Sobkowiak.

Dodać należy, że w Katedrze były i są prowadzone seminaria doktorskie.

Katedra Pedagogiki Społecznej prowadzi cztery specjalności na studiach stacjonarnych i zaocznych: pedagogika opiekuńczo–wychowawcza, praca socjalna, edukacja zdrowotna i animacja kulturalna (dwie ostatnie tylko na studiach zaocznych). Poza tym problematyka opieki i wychowania oraz teorii i metodyki działalności harcerstwa stanowiły tematykę prowadzonych w latach 80. i 90. studiów podyplomowych. Były to:

- Studium Podyplomowe Pedagogiki Opiekuńczej kierowane przez dr hab. Marię Kuchcińską w latach: 1980/1981–1987/1988 — 4 roczniki i w roku 1996/1997;
- Studium Podyplomowe Pracy Opiekuńczo–Wychowawczej pod kierunkiem dr hab. Marii Deptuły w latach 1993/1994 i 1994/1995;
- Studium Podyplomowe Podstaw Teorii i Metodyki ZHP z kierownikiem dr Urszulą Sobkowiak w latach: 1980–1987 — 3 roczniki.

W zasygnalizowanych wyżej obszarach wyrosły i rozwijają się dalej aktualne zainteresowania badawcze pracowników zespołu.

Prof. zw. dr hab. Edmund Trempała

Zainteresowania badawcze

Społeczne, kulturowe i naturalne uwarunkowania procesów edukacyjnych; edukacja szkolna i nieszkolna; środowiska instytucjonalne i nieinstytucjonalne.

Opracował i zweryfikował model szkoły środowiskowej oraz program integracji wychowania w środowisku lokalnym. Ponadto określił aktywność pedagogiczną wychowawców nieprofesjonalnych (nieszkolnych) w środo-

wisku lokalnym oraz opracował teoretyczne podstawy edukacji nieszkolnej. Kierował ogólnopolskim programem węzłowym: „Modernizacja systemu oświaty w PRL” oraz centralnym programem badań podstawowych (08.17.III), grupą tematyczną: „Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania”.

Opublikowane prace (pozycje książkowe własne, redakcje prac zbiorowych w latach 1994–1999)

Szkoła a edukacja równoległa (nieszkolna). Poglądy, doświadczenia, propozycje, Bydgoszcz 1994.

Edukacja nieszkolna, (równoległa) w warunkach przemian w Polsce, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1994.

Panorama pedagogiki społecznej, Bydgoszcz 1999.

Funkcjonowanie edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania, „Studia Pedagogiczne” 1994, WSP Bydgoszcz, nr 24, E. Trempała (red.).

Od szkoły środowiskowej do szkoły uspołecznionej, „Studia Pedagogiczne” 1996, WSP Bydgoszcz, nr 24, E. Trempała (red.).

Refleksje wokół kształcenia nauczycieli w uczelni pedagogicznej, „Studia Pedagogiczne” 1996, WSP Bydgoszcz, nr 30.

Geneza, ewolucja, stan i prognozy pedagogiki społecznej, „Rocznik Pedagogiczny” 1995, t. 18, KNP PAN.

Transformacja w edukacji równoległej (nieszkolnej) realia i oczekiwania, [w:] *Transformacja w edukacji — konieczność, możliwość, realia i nadzieje*, E. Podoska–Filipowicz, H. Błażejowski, R. Gerlach (red.), Bydgoszcz 1995.

W poszukiwaniu modernizacji edukacji szkolnej i nieszkolnej, „Studia Pedagogiczne” 1996, WSP Bydgoszcz, nr 24.

Pomoc spontaniczna i zorganizowana, [w:] *Pracownicy socjalni i wolontariusze*, K. Marzec–Holka (red.), Bydgoszcz 1998.

Ponadto Profesor E. Trempała opublikował ponad 70 artykułów w pracach zwartych i czasopismach.

Współpraca z naukowymi placówkami krajowymi i zagranicznymi

Na początku lat dziewięćdziesiątych zorganizował dwie konferencje krajowe poświęcone edukacji nieszkolnej (równoległej) w kontekście jej przemian w Polsce. Współpracuje naukowo z wieloma ośrodkami akademickimi w Polsce w zakresie kształcenia i doskonalenia nauczycieli, edukacji szkolnej i nieszkolnej oraz wychowania środowiskowego. Współpracuje również z Uniwersytetem w Dortmundzie, Hamburgu, Bielefeld i Kassel w zakresie poszukiwania zmian w funkcjonowaniu szkoły oraz pracy socjalnej. Prowadził wykłady i odbył staże zagraniczne w Uniwersytecie w Dortmundzie (1990), Hamburgu (1991), Bielefeld (1995) i Kassel (1993).

Przynależność do organizacji społeczno–naukowych

Jest członkiem KNP PAN od roku 1972, wiceprzewodniczący Prezydium KNP PAN i przewodniczący Zespołu Pedagogiki Społecznej KNP PAN (1976–1994); członek Prezydium KNP PAN (1996 do chwili obecnej);

członek–współzałożyciel PTP (w tym członek Prezydium Zarządu Głównego PTP do roku 1992); członek Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych w latach 1988–1990, 1991–1993, 1994–1996, 1997–1999, 2000 do chwili obecnej; wiceprezes i prezes Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1978–1991; członek Rady Nauki i Szkolnictwa Wyższego 1985–1988.

Praca naukowo–dydaktyczna

Wypromował 14 doktorów; brał udział w 25 przewodach doktorskich, 40 przewodach habilitacyjnych i 28 promocjach profesorskich jako recenzent; opiniował ponad 40 uchwał Rad Naukowych nadających stopnie doktora habilitowanego i tytuły profesorskie w Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych. Prowadzi seminarium doktorskie skupione wokół problemów społecznych, kulturowych i naturalnych uwarunkowań procesów edukacyjnych, edukacji szkolnej i nieszkolnej oraz środowisk instytucjonalnych i nieinstytucjonalnych wspomagających rozwój dzieci, młodzieży i dorosłego człowieka, a także pomocy społecznej uniwersalnej (spontanicznej) i zorganizowanej (sformalizowanej). Prowadzi zajęcia dydaktyczne z pedagogiki społecznej i socjalnej oraz edukacji nieszkolnej (równoległej).

Osiągnięcia w działalności pozaszkolnej

Jest członkiem Rady Naukowej Instytutu Badań Edukacyjnych w Warszawie. Uczestniczy w pracach kilku komitetów redakcyjnych m.in. „Ruch Pedagogiczny”, „Edukacja”, „Forum Oświatowe”, „Problemy Opiekuńczo–Wychowawcze” i inne.

Odznaczenia i nagrody

Posiada Krzyż Kawalerski i Oficerski oraz Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski i wiele innych wyróżnień. Otrzymał także kilkanaście nagród Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministra Edukacji Narodowej i Rektora.

Prof. dr hab. Krystyna Marzec–Holka

Zainteresowania badawcze

Zainteresowania koncentrują się na problemach organizacji warsztatu diagnostycznego pedagoga szkolnego oraz resocjalizacji nieletnich w warunkach wolnościowych (pierwsze lata pracy dydaktyczno–naukowej). Następne zainteresowania i obszary badawcze związane są z resocjalizacją i profilaktyką społeczną oraz szkolną i pozaszkolną opieką nad dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie. Przez wiele lat współpracowała z bydgoskim Sądem Wojewódzkim jako jeden z organizatorów Kuratorskich Ośrodków Pracy z Młodzieżą, sprawując tam opiekę merytoryczną

i prowadząc zajęcia terapeutyczne. W latach 1980–1990 brała udział w badaniach realizowanych w ramach problemu węzłowego 11.4 „Modernizacja systemu oświaty w PRL” oraz w badaniach Centralnego Programu Badań Podstawowych 08.11 „Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania”.

W pierwszym etapie badań opracowała raport funkcji rzeczywistych kuratorskich ośrodków pracy z młodzieżą, w: *Edukacja równoległa w polskim systemie oświatowym*, Bydgoszcz 1985, t. I. W drugim etapie badań, w latach 1985–1989 opracowała model badań teoretyczno–empirycznych społecznych kuratorów sądowych dla nieletnich i rodzinnych kuratorów sądowych, który został opublikowany w pracy: *Instytucja społecznych kuratorów sądowych w świetle badań*, Bydgoszcz 1994. W ostatnich latach łączy punkt widzenia pedagogiki społecznej z perspektywą badacza kryminologii i wikty-mologii. Podejmuje w swoich badaniach i publikacjach naukowych trudne kwestie życia ludzkiego, odstawiając sfery krzywdy i niesprawiedliwości społecznej wobec dziecka, młodego pokolenia oraz rodziny. Ujawnia niewydolność ustawodawczego i wykonawczego aparatu państwa upominając się o większe zainteresowanie społeczne i administracyjne skierowane na młodociane małżeństwa zawierane za zgodą sądu, na maltretowane w rodzinie dzieci i kobiety, na resocjalizację nieletnich w warunkach wolnościowych oraz na problem bezrobotnych kobiet i absolwentów szkół ponadpodstawowych jako grupę społeczną najbardziej zagrożoną „bezrobociem długookresowym”. Problemy powyższe analizuje również w kontekście szeroko rozumianej pracy socjalnej.

Opublikowane prace (prace zwarte)

Wybrane zagadnienia diagnostyki pedagogicznej, Bydgoszcz 1990.

Instytucja społecznych kuratorów sądowych w świetle badań, Bydgoszcz 1994.

Dezintegracja małżeństw zawartych za zgodą sądu, Bydgoszcz 1994.

Nie będziesz bił dziecka swego. Studium z profilaktyki społecznej, Bydgoszcz 1996.

Ponadto opublikowała około 50 artykułów naukowych, w latach 1976–1997 brała udział w 52 konferencjach i sympozjach naukowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym prezentując na nich doniesienia z badań własnych.

Udział w (wybranych) konferencjach

Referat nt. „Naznaczenie społeczne nieletnich resocjalizowanych w warunkach wolnościowych”, wygłoszony na ogólnopolskiej konferencji naukowej „Zjawiska patologii społecznej, uwarunkowania, rozmiary, profilaktyka, prognozy”, Bydgoszcz 1995, WSP; referat nt. „Przestępstwa przeciwko rodzinie jako czynnik wysokiego ryzyka prawidłowego rozwoju dziecka”, wygłoszony na międzynarodowej konferencji naukowej „Dziecko, Społeczeństwo, Edukacja — Dylematy psychologiczne”, Kraków 1996, WSP, opublikowany w tomie *Funkcje psychologii w dobie przemian społeczno–kulturowych w Polsce*, W. Pilecka, M. Kliś (red.), Kraków 1997; „Problemy

równego startu dzieci i młodzieży w okresie transformacji”, opublikowany w tomie *Trudne problemy dorastającego pokolenia*, T. Sołtysiak, I. Łabuć–Kryśka (red.), Bydgoszcz 1998; referat „Kara i resocjalizacja przestępstw winnych znęcania się nad dziećmi w rodzinie, w kontekście integracji europejskiej”, wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Edukacja młodego pokolenia Polaków w kontekście integracji europejskiej — nadzieje i zagrożenia” (referat opublikowano w materiałach pokonferencyjnych), Lublin, Kazimierz Dolny 1996, UMCS; „Pracownik socjalny wobec zmian systemu pomocy społecznej”, referat wygłoszony na konferencji zorganizowanej z okazji 75 lat PIPS–WSPO w Warszawie; „Urazy dzieci hospitalizowanych”, referat wygłoszony na konferencji naukowej „Pokój z dziećmi. Pedagogika chrześcijańska wobec zagrożeń rozwoju dziecka” w Salezjańskim Instytucie Wychowania Chrześcijańskiego w Warszawie, Warszawa 1997.

Przynależność do organizacji

Od 1990 roku jest członkiem Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej, zaś od 1995 roku członkiem Zarządu Głównego Stowarzyszenia.

Osiągnięcia w działalności pozanaukowej

W 1997 roku zorganizowała w WSP w Bydgoszczy VII Zjazd PSSPS oraz konferencję naukową „Pracownicy socjalni, niezależne stowarzyszenia (poza-rządowe) i wolontariusze w realizacji pomocy społecznej” oraz zredagowała materiały pokonferencyjne. Od wielu lat jest członkiem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego oraz Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej.

Praca dydaktyczna

Od 1992 roku w Wyższej Szkole Pedagogicznej utworzyła w Katedrze Pedagogiki Społecznej w kierowanym przez siebie Zakładzie Pracy Socjalnej nową specjalizację pedagogiczną — pracę socjalną, realizowaną w formie wyższych studiów zawodowych, zaocznych, a od roku 1998 także studiów dziennych licencjackich, których jest opiekunem organizacyjnym i merytorycznym. Powołanie nowej specjalności poprzedzone było wykonaniem przez nią opracowaniem programów nauczania przygotowujących studentów do realizowania zadań wynikających z potrzeb społecznych, celów pomocy społecznej oraz pedagogiki społecznej. Prowadzi również semina-ria dyplomowe i magisterskie oraz seminarium doktoranckie, na których porusza problematykę mieszczącą się w ramach pedagogiki społecznej.

Dr hab. Maria Deptuła

Zainteresowania badawcze

Diagnoza i wspomaganie rozwoju dzieci w młodszym wieku szkolnym. Wczesna profilaktyka uzależnień—ewaluacja programów profilaktycznych i przygotowanie kadr do podejmowania zadań z zakresu profilaktyki uzależnień.

Opublikowane prace zwarte

Koncepcja diagnozy rozwoju społecznego dzieci w klasach I–IV, Bydgoszcz 1996.
Szanse rozwoju psychospołecznego dzieci w zmieniającej się szkole, Bydgoszcz 1997.
Listy z podróży. Profesorowi Edmundowi Trempale w darze na siedemdziesiątą urodziny, Bydgoszcz 1997 (współautor R. Leppert).

Ponadto opublikowała ponad 40 artykułów naukowych i wzięła udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych, podczas których prezentowała swoje badania.

Artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach

Warunki poznawania świata społecznego przez dzieci w młodszym wieku szkolnym, [w:] *Edukacja i rozwój dzieci w młodszym wieku szkolnym*, J. Trempała (red.), Prace Komisji Pedagogiki i Psychologii BTN, t. XIII, Warszawa–Poznań 1989, PWN.

Relacje rówieśnicze dzieci w młodszym wieku szkolnym, [w:] *Pedagogika opiekuńcza — podstawy metodologiczne i wybrane kierunki opieki nad dzieckiem*, E. Trempała (red.), *Studia Pedagogiczne*, t. LVIII, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1992, Wydawnictwo PAN.

Umiejętność współżycia z rówieśnikami i jej uwarunkowania u dzieci 7- i 9-letnich, [w:] *Edukacja nieszkolna w warunkach przemian w Polsce*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1994.

Nawiązywanie kontaktu z wychowankami, „Problemy Opiekuńczo–Wychowawcze” 1994, nr 5.

La modernisation de l'education des etudiants la pedagogike dans la sphere du travail tutelaire–educatif, [w:] *Association Europeene des Centres de Formation au Travail Socio–Educatif*, Congres de Geneve, 26–28 Avril 1995.

Przygotowanie pedagogów do pracy opiekuńczo–wychowawczej, „Problemy Opiekuńczo–Wychowawcze” 1995, nr 4.

Koncepcja sprawdzania skuteczności pracy profilaktycznej w klasach I–III opartej na programie Andrzeja Kołodziejczyka i Ewy Czermierowskiej „Spójrz inaczej”, *Gestalt* 1995, nr 3–4.

Tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się tolerancji przez dzieci, [w:] *Studia Pedagogiczne. W poszukiwaniu modernizacji edukacji szkolnej i nie szkolnej*, E. Trempała (red.), z. 24, Bydgoszcz 1996, Wyd. WSP.

Ocena znaczenia programu wychowawczo–profilaktycznego A. Kołodziejczyka i E. Czermierowskiej „Spójrz inaczej” dla rozwoju społecznego dzieci w klasach I–III, [w:] *Wspomaganie rozwoju psychostymulacja i psychokorekcja*, t. 1, B. Kaja (red.), Bydgoszcz 1997.

Dzieci nieakceptowane przez rówieśników — co o nich wiemy?, [w:] *Listy z podróży*, M. Deptuła, R. Leppert (red.), Bydgoszcz 1997.

Opinie dzieci i rodziców o programie „Spójrz inaczej” realizowanym na poziomie klas I–III, „Problemy Opiekuńczo–Wychowawcze” 1997, nr 8.

Hipotezy dotyczące efektów programu wychowawczo–profilaktycznego A. Kołodziejczyka i E. Czermierowskiej „Spójrz inaczej” na poziomie nauczania początkowego, [w:] *Funkcja psychologii w dobie przemian społeczno–kulturowych w Polsce*, M. Pilewicz, M. Kliś (red.), Kraków 1997.

Udział w ważniejszych konferencjach

„Szkola młodych pedagogów”, Gdańsk 1990, organizator PAN, referat „Wybór problematyki i planowanie badań pedagogicznych”; Konferencja otwierająca projekt „Leropol-PTH” dotyczący modernizacji psychologicznego i pedagogicznego kształcenia nauczycieli realizowany przez CODN w Warszawie i Pedagogisch Technische Hogeschool w Eindhoven w Holandii, Puławy 1992, organizator CODN; Kierowanie pracą zespołu opracowującego problem kompetencji wychowawczych nauczycieli; Edukacja nieszkolna w warunkach przemian w Polsce, Bydgoszcz 1993, referat „Umiejętność współżycia z rówieśnikami i jej uwarunkowania u dzieci 7- i 9-letnich”; Seminarium „Alternatywny model kształcenia nauczycieli”, Warszawa 1994, referat „Kierowanie klasą i prowadzenie warsztatów zapoznających nauczycieli akademickich z programem przygotowywania nauczycieli do kierowania klasą szkolną”; II Międzynarodowa Konferencja „Edukacja alternatywna — dylematy teorii i praktyki”, Łódź 1995, referat „Znaczenie oceny opisowej dla realizacji zadań rozwojowych w klasie pierwszej”; Konferencja podsumowująca dorobek realizatorów programu wczesnej profilaktyki uzależnień „Spójrz inaczej”, Skarżysko Kamienna 1995, referat „Jakie nadzieje wiążę z realizacją programu ‘Spójrz inaczej’ i jak zamierzam sprawdzić czy one się spełniają”; IV Ogólnopolskie Seminarium Konsultacyjne „Ewaluacja programów profilaktycznych”, Konstancin 1995, organizator Pracownia Profilaktyki Młodzieżowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, prowadzenie sesji; XXIX Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Gdańsk 1996, referat „Znaczenie programu E. Kołodziejczyka i E. Czerniewskiej ‘Spójrz inaczej’ dla rozwoju społecznego dzieci w klasach I-III”.

Współpraca z naukowymi placówkami krajowymi i zagranicznymi

Pracownia Profilaktyki Młodzieżowej w Instytucie Psychologii i Neurologii w Warszawie. Odbyła staże zagraniczne w Les Ulis we Francji (1992 i 1994 r.), w Eindhoven w Holandii (1993 r.).

Przynależność do organizacji

Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, Stowarzyszenie Psychoprofilaktyki Szkolnej „Spójrz inaczej”.

Praca dydaktyczna

Realizowane przedmioty nauczania: praca profilaktyczna w grupach dzieci i młodzieży; trening umiejętności wychowawczych; diagnoza pedagogiczna. Prowadzone seminaria pedagogiczne, magisterskie i dyplomowe dotyczące problemów wspomagania rozwoju dzieci i młodzieży oraz profilaktyki uzależnień.

Dr hab. Maria Kuchcińska**Zainteresowania badawcze**

We wcześniejszym okresie swojej twórczości zajmowała się poziomem i uwarunkowaniami aktywności i skuteczności działań podmiotów oraz instytucji wychowania równoległego oraz szansami i ograniczeniami uspołeczniania się w trakcie własnej aktywności zadaniowej. Obecnie zajmuje się zastosowaniem metody zadaniowej w organizowaniu — wspomagającego rozwój — środowiska edukacyjnego.

Opublikowane prace zwarte

Metoda zadaniowa w edukacji szkolnej i równoległej, Bydgoszcz 1994.

Od edukacji dyrektywnej do emancypacyjnej. Dylematy w edukacji za pośrednictwem zadań, Bydgoszcz 1997.

Ponadto opublikowała około 30 artykułów oraz wzięła udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych, podczas których prezentowała swoje badania. Odbyła też dwukrotnie staż naukowy w Niemczech.

Artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach

Działalność placówek wspomagających rozwój dzieci i młodzieży, [w:] *Edukacja równoległa. Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1990.

Specyficzne właściwości sytuacji opiekuńczych, [w:] *Metodologiczne problemy pedagogiki opiekuńczej*, Z. Dąbrowski, J. Górniewicz (red.), Toruń 1990.

Wrażliwość dzieci dziesięcioletnich na stany i doznania żywych organizmów (sprawozdanie z badań na przykładzie województwa bydgoskiego), „Studia Pedagogiczne” 1996, z. 24, Bydgoszcz.

Różnicowanie dróg dochodzenia do rozwiązania zadań (relacje z badań), „Studia Pedagogiczne” 1996, z. 24, Bydgoszcz.

Dylemat swobody w edukacji metodą zadaniową, [w:] *Nauczyciel — uczeń. Między przemocą a dialogiem — obszar napięć i typy reakcji*, M. Dudzikowa (red.), Kraków 1996.

Udział w ważniejszych konferencjach

VII Zjazd Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej oraz konferencja naukowa na temat: „Pracownicy socjalni, niezależne stowarzyszenia (pozarządowe) i wolontariusze w realizacji pomocy społecznej. Doświadczenia, propozycje, rozstrzygnięcia”, referat „Pesymistyczna perspektywa dla idei miłości bliźniego wywiedziona z warunków socjalizacji człowieka”, Bydgoszcz 1997; „Metodologiczne problemy pedagogiki opiekuńczej”, Toruń 1989, Zespół Pedagogiki Opiekuńczej KNP; III Ogólnopolskie seminarium, referat „Specyficzne właściwości sytuacji opiekuńczych. Demokracja i wychowanie”, Toruń 1995; II Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny, PTP, referat: „Dylematy swobody w edukacji metodą zadaniową”; „Systemy wychowania i opieki nad dziećmi w okresie przemian ustrojowych”, Kazimierz

Dolny 1996; I Ogólnopolska konferencja UMCS, referat „Źródła i przejawy rezerwy praktyków wobec metody zadaniowej”.

Praca dydaktyczna

Realizowane przedmioty nauczania: pedagogika ogólna, pedagogika społeczna, pedagogika opiekuńcza, metodyka pracy opiekuńczo-wychowawczej, metodologia badań pedagogicznych. Prowadzone seminaria magisterskie i dyplomowe poświęcone są głównie problematyce zastosowania metody zadaniowej w edukacji szkolnej i równoległej.

Dr Mariusz Cichosz

Zainteresowania badawcze

Podstawy filozoficzne i metodologiczne pedagogiki społecznej. Aksjologiczne podstawy życia społecznego oraz analiza rozwoju pedagogiki społecznej w kontekście kategorii działania społecznego.

Opublikowane prace zwarte

Działalność społeczno-wychowawcza Kościoła katolickiego w środowisku lokalnym, Bydgoszcz 1997.

Ponadto opublikował około 20 artykułów oraz wziął udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych, podczas których przedstawiał swoje badania. Jest współorganizatorem ogólnopolskiej konferencji naukowej poświęconej pedagogice społecznej organizowanej przy współudziale Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, konferencji zatytułowanej: *Pedagogika społeczna, tradycja, teraźniejszość, nowe wyzwania*. Otrzymał nagrodę indywidualną II stopnia przyznaną przez Rektora WSP w Bydgoszczy w 1996 roku.

Artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach

Poszukiwania za pomocą analizy kontekstu uzasadniania twierdzeń, [w:] *Z problematyki metodologicznej teorii wychowania*, A. Tchorzewski (red.), Bydgoszcz 1992.

Kościół katolicki a wychowanie w środowisku lokalnym, [w:] *Edukacja nieszkolna (równoległa) w warunkach przemian w Polsce*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1994.

Wychowanie w środowisku Kościoła katolickiego. Doświadczenia Bydgoszczy, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1995, nr 3.

Koncepcja pedagogiki Sergiusza Hessena na tle przyjmowanych założeń, „Studia Pedagogiczne” 1998, z. 24, Bydgoszcz.

Rozwój wychowania pozaszkolnego w Polsce (po 1945 roku), „Studia Pedagogiczne” 1998, z. 24, Bydgoszcz.

Koncepcja pedagogiki Sergiusza Hessena i jej konsekwencje dla wychowania, [w:] *Teoria wychowania. Wybrane zagadnienia*, T. Kukołowicz (red.), Stalowa Wola 1996.

Próba przewyciężenia scjentyistycznego modelu uprawiania pedagogiki, na przykładzie poglądów Sergiusza Hessena, [w:] *Filozofia wychowania Sergiusza Hessena*, H. Rotkiewicz (red.), Warszawa 1997.

Wychowanie chrześcijańskie — perspektywa teoretyczna i praktyczna koncepcji, [w:] *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, T. Kukołowicz, M. Nowak (red.), Lublin 1997.

Pedagogika społeczna — współczesne wyzwania, zapomniane perspektywy, [w:] *Listy z podróży*, M. Deptuła, R. Leppert (red.), Bydgoszcz 1997.

Udział w ważniejszych konferencjach

Ogólnopolska konferencja naukowa w WSP w Bydgoszczy w 1988 nt. „Edukacja równoległa jako element globalnego systemu kształcenia i wychowania”; Ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana przez Instytut Pedagogiki i Psychologii UMK przy współpracy z KNP PAN w Toruniu w 1989 nt. „Metodologiczna koncepcja pedagogiki opiekuńczej jako dyscypliny naukowej i przedmiotu studiów”; II Zjazd Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w Krakowie w 1992; Ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana w WSP w Bydgoszczy w 1991 r. nt. „Teoria wychowania na tle współczesnych dyscyplin pedagogicznych”; udział w „Letniej Szkole Młodych Pedagogów”, zorganizowanej w 1992 przez KNP PAN w Zajączkowie koło Poznania; Międzynarodowa konferencja pt. „Pedagogika społeczna jako dyscyplina pedagogiczna” w Łodzi w 1995 r.; II Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny nt. „Demokracja a wychowanie”, Toruń 1995; Ogólnopolska sesja naukowa nt. „Filozofia wychowania Sergiusza Hessena” Warszawa 1996; Ogólnopolska konferencja naukowa nt. „Problemy aksjologiczne w pedagogice ogólnej” w Lublinie, KUL 1996; Międzynarodowa konferencja naukowa nt. „Pedagogika chrześcijańska wobec zagrożeń rozwoju dziecka”, Warszawa 1997.

Współpraca z naukowymi placówkami krajowymi i zagranicznymi

Zajęcia zlecone w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zajęcia zlecone w Instytucie Kultury Chrześcijańskiej w Gnieźnie. Współpraca z Katedrą Pedagogiki Ogólnej i Dydaktyki oraz Katedrą Pedagogiki Społecznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Przynależność do organizacji

Jest członkiem Ośrodka Adopcyjno–Opiekuńczego w Bydgoszczy oraz Stowarzyszenia Wspierania Przedsiębiorczości i Rozwoju Rynku Pracy.

Praca dydaktyczna

Prowadzi wykłady i ćwiczenia z pedagogiki społecznej. Na seminariach dyplomowych i pedagogicznych podejmuje problematykę aksjologiczną i rodzinną w kontekście przemian społecznych.

Dr Urszula Sobkowiak

Zainteresowania badawcze

Wcześniejsze zainteresowania badawcze obejmowały problematykę harcerskiego systemu wychowawczego, funkcji założonych i rzeczywistych ZHP, harcerskiego stylu życia, czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz animacji w tym zakresie. Obecnie zajmuje się problematyką harcerskiego stylu życia, znaczeniem stowarzyszeń w życiu jednostki i grup, animacją w sferze wolnego czasu.

Opublikowane prace zwarte

Przyswajanie treści ideowych ZHP w toku działalności harcerzy w drużynie, Bydgoszcz 1980.

Żagiel z lilijką. 60 lat Harcerskiego Ośrodka Wodnego w Funce, Bydgoszcz 1966 (redakcja i współautorstwo).

Ponadto opublikowała przeszło 90 artykułów, w tym wykonała trzy recenzje wydawnicze oraz cztery recenzje umieszczone w czasopismach. Brała udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych, w tym kilku międzynarodowych i jednej zagranicznej, prezentując podczas nich swoje badania.

Artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach

Rewalidacyjne wartości drużyn Nieprzetartego szlaku w placówkach szkolnictwa specjalnego, [w:] *Efektywność rewalidacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*, R. Ossowski (red.), Bydgoszcz 1981.

Samorządna działalność organizacji młodzieżowych i szkolnych, [w:] *Samorządność — samorząd młodzieży szkolnej. XIII Forum Oświatowe*, Olsztyn 1990.

Nauczyciel jako animator czasu wolnego uczniów w kontekście edukacji nieszkolnej, [w:] *Edukacja nieszkolna (równoległa) w warunkach przemian w Polsce*, E. Trempała (red.), Bydgoszcz 1994, WSP

Stowarzyszenia dzieci i młodzieży. Potrzeba i perspektywy działania, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1995, nr 5.

General education withing the Studies of Pedagogy in Pedagogical University in Bydgoszcz, *Association Europeenne des Centres de Formation au Travail socio-Educatif, Congres de Genewe*, Awril 1995.

Zabawa w nauczaniu dzieci języków obcych, Bydgoszcz 1994.

Propozycje metodyczne, Bydgoszcz 1994.

Współpraca z naukowymi placówkami krajowymi i zagranicznymi

W latach 1987–1989 była członkiem Komitetu Ekspertów ds. Edukacji Narodowej. Odbyła dwa staże naukowe w Niemczech i jeden w Finlandii.

Osiągnięcia w działalności pozanaukowej

W latach 1981–1991 była zastępcą redaktora naczelnego miesięcznika „Harcerstwo”, w tym czasie współorganizowała i prowadziła liczne ogólnopolskie seminaria.

Przynależność do organizacji

Jest członkiem Rady Programowej Harcerskiego Centrum Edukacji Ekologicznej w Funce, członkiem jury konkursu Harcerskiej Nagrody Myśli Twórczej (do 1996). Członek Rady Programowej Międzynarodowego Studium Turystyki i Kultury w Bydgoszczy (do 1998). Była członkiem Rady Naukowej ZHP, Rady Chorągwi Bydgoskiej i Hufca ZHP Bydgoszcz–Miasto.

Praca dydaktyczna

Prowadzi wykłady i ćwiczenia z socjologii wychowania i pedagogiki społecznej oraz warsztaty metodyczne — „Rozwijanie zainteresowań turystyczno–krajoznawczych”. W latach 1997–1992 organizowała i kierowała adaptacyjno–szkoleniowymi obozami dla rocznika „0” studentów WSP.

Dr Zbigniew Korsak

Zainteresowania badawcze

Młodzież szkolna a kultura filmowa, edukacja medialna, media w kulturze i pedagogice, historia kina.

Opublikowane prace zwarte

Komunikowanie masowe — wybór tekstów, Bydgoszcz 1996 (współautor J. Rulka).

Wybrane zagadnienia kultury filmowej młodzieży, Bydgoszcz 1986.

Wybrane problemy edukacji filmowej, red., Bydgoszcz 1987.

Rozumienie kina — wybór tekstów, Bydgoszcz, cz. I: 1988, cz. II: 1989.

Ponadto opublikował liczne artykuły i wziął udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych będąc wielokrotnie kierownikiem naukowym międzynarodowych festiwali i seminariów filmowych.

Praca dydaktyczna

Teoria pracy kulturalno–oświatowej, edukacja równoległa, kultura filmowa, historia kina. Problematykę z tego zakresu podejmuje na prowadzonych przez siebie seminariach magisterskich i dyplomowych.

Poza wyżej wymienionymi osobami, badania pozostające w związku z pedagogiką społeczną prowadzą pozostałe osoby tworzące zespół Katedry Pedagogiki Społecznej. Są to: dr Halina Guzy–Steinke, dr Aleksander Janowski, mgr Elżbieta Kornaszewska–Gil, dr Adam Musielewicz, mgr Anna Rutkowska, mgr Magdalena Joachimowska, mgr Małgorzata Schneider.